

LINNA ASUTAMISEST ALATES

BIBLIOTHECA ANTIQUA

SARJA KOLLEGIUM

Amar Annus (Tartu Ülikool)

Anne Lill (Tartu Ülikool)

Maria-Kristiina Lotman (Tartu Ülikool)

Jaan Puhvel (California Los Angelese Ülikool)

Janika Päll (Tartu Ülikool)

Tallinna Ülikool

Titus Livius

LINNA ASUTAMISEST ALATES

KAHEKÜMNE ESIMENE RAAMAT

Ladina keelest tõlkinud
Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau

Kommenteerinud
Maria-Kristiina Lotman, Kai Tafenau
ja Märt Tänava

TLÜ Kirjastus
Tallinn 2018

Bibliotheca ANTIQUA

Bibliotheca Antiqua
Titus Livius
Linna asutamisest alates
Kahekümne esimene raamat

Tõlgitud väljaandest:
Livy. History of Rome. Books XXI–XXII
With an English translation by B. O. Foster
Loeb Classical Library 233
Cambridge MA, London: Harvard University Press 1929

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Kultuurkapital

Toimetaja Märt Tänava
Kujundanud ja küljendanud Sirje Ratso
Sarja makett: Rakett

Autoriõigus (tõlge): Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau, 2018
Autoriõigus (järelsõna): Märt Tänava, 2018
Autoriõigus: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2018

ISSN 1736-9452
ISBN 978-9985-58-860-4

TLÜ Kirjastus
Narva mnt 25
10120 Tallinn
www.tlupress.com

Trükk: Pakett

SAATESÕNA

Titus Livius on olnud üks läbi aegade mõjukamaid Rooma ajalookirjanikke, keda hindasid kõrgelt nii tema kaasaegsed kui ka hilisemad autorid ning kelle retseptsoon ulatub ajalookirjutusest märkimisväärselt kaugemale. Tema suurteos „Linna asutamisest alates“ käsitleb sündmusi Rooma algusajast (traditsiooniliselt 753 eKr) kuni Liviuse kaasaegse Augustuse valitsusajani. Teos koosnes algselt 142 raamatust, millest on meieni jõudnud ainult ligikaudu neljandik, 35 raamatut, s.o 1–10 ja 21–45, kusjuures 40–45 on säilinud suurte tühikutega. Eesti keeles on seni olemas vaid esimese raamatu täistõlge (TLÜ kirjastus 2016, tlk Kristi Viiding, Mart Noorkõiv, Tuuli Triin Truusalu) ja mitme raamatu katkendid (Rooma kirjanduse antoloogia 1971, 2009, tlk Leo Metsar, Richard Kleis); Hugo Pärna 1930. aastal ilmunud 21. raamatu tõlget ei saa rohkete ebatäpsuste ja väärtõlgenduste tõttu pidada rahuldavaks. Karl Petersoni 1932. aasta üsna tekstilähedane tõlge 21. raamatu esimesest 27 peatükist on jäänud käsikirja ning on hoiul Võrumaa Muuseumi arhiivkogus. Liviuse teose ülejäänud raamatute eestinduste puudumist tuleb pidada oluliseks lüngaks eesti kultuuriloos.

Suure osa Liviuse teosest saab jagada temaatiliselt sidusatesse pentaadidesse või dekaadidesse – viiest või kümnest raamatust koosnevatesse üksustesse. Liviuse 21. raamat

alustab Hannibali sõjale pühendatud dekaadi, käsitledes sündmusi, mida peetakse siimaani üheks kõige eksistentiaalsemaks ohuks Rooma riigile ning mis panid kaalule kogu õhtumaise kultuuriruumi tuleviku: Hannibali tegevust Hispaanias 218. aastal eKr ja invasiooni üle Alpide Itaaliasse, mis algatasid Teise Puunia sõja. Kui Hannibal oleks võitnud, oleks võinud Kartaagost kujuneda Roomast olulisem keskus ja aja jooksul ehk ka võimas impeerium.

Ehkki Hannibal kaotas oma raskel teekonnal suure osa oma sõjaväest ja varustusest, suutis ta edasistes lahingutes tänu hiilgavatele strateegivõimetele ning suurepärasele teadmistele vastase tugevustest ja nõrkustest roomlasi lüüa: vaid tänu pikaajalisele kurnamistaktikale ja suurematest lahingutest hoidumisele jäid roomlased siiski lõpuks peale. Livius avab haarava jutustusega draamatilised kokkupõrked roomlaste ja kartaagolaste vahel, ent käsitleb ka sündmuste tausta ja eellugu. Erilist huvi pakuvad Liviusese aga asjaosalised kui isiksused: raamatu avapeatükkides esitatud Hannibali kirjeldus on üks tema ajalooteose tuntumaid lõike, mis on suuresti mõjutanud hilisemat ettekujutust Hannibalist. Nii toob ta juba algusest peale esiplaanile inimesed, nende loomuse ja psühholoogilised motiivid: üksikisiku vihavaen (*odium*) võib panna hädaohtu võimsa impeeriumi. Ent Livius ei portreteeri roomlaste ohtlikku vastast üksnes negatiivsena, vaid tunnustab ka tema häid omadusi, mille tõttu sai temast juba noore mehena kartaagolastele armastatud ja autoriteetne juht.

Teose tõlkimisel oleme püüdnud vältida liigset lihtsustamist ning vähemalt lõiguti tuua teksti ka Liviuse stiilile iseloomulikke jooni: pikki ja keerulisi lausestikke, kohati värsistatud lauselõppe; kõnede puhul oleme edasi andnud ka nende retoorilisemat väljenduslaadi. Samas oleme püüdnud edasi anda ka Liviuse 21. raamatu asjalikumat kirjutamislaadi, mis vastandub tema esimese dekaadi poeetilismale ja arhailisemale stiilile.

Tõlke aluseks on väljaanne:

- Livy. History of Rome. Books XXI–XXII. With an English translation by B. O. Foster. Loeb Classical Library 233. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press 1929.

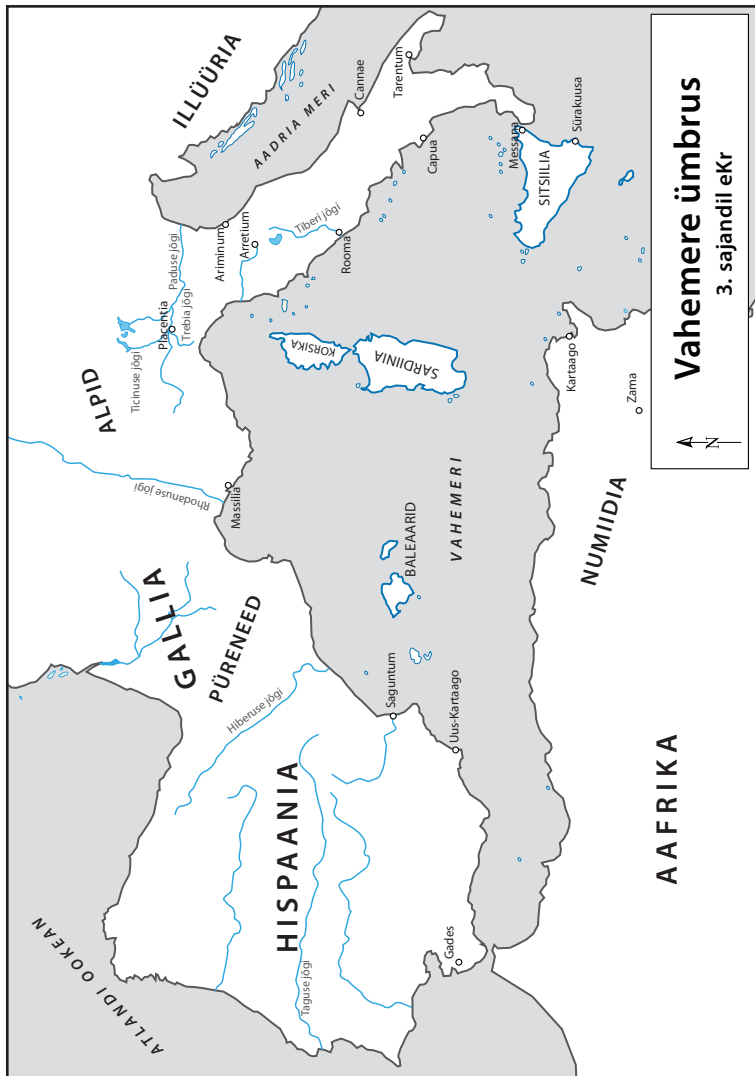
Peale selle toetusime tõlkimisel ja kommenteerimisel järgmistele väljaannetele ja kommentaaridele:

- Hoyos, Dexter. Mastering the West. Rome and Carthage at War. Oxford: Oxford University Press 2015.
- Livy. Book XXI. Edited with Introduction, Notes and Vocabulary by P. G. Walsh. Bristol: Bristol Classical Press 2003 (esmatrükk: 1973).
- Titus Livius. Ab urbe condita. Liber XXI. Korraldanud, eessõnaga, kommentaaridega ja sõnastikuga varustanud L. Gross. Tartu: Teaduslik Kirjandus 1949.
- Titus Livius. Ab urbe condita. Liber XXI. Römische Geschichte. 21. Buch. Der Zweite Punische Krieg I. Lateinisch/Deutsch. Übersetzt und herausgegeben

von Ursula Blank-Sangmeister. Stuttgart: Reclam 1999.

- Тит Ливий. История Рима от основания города. Том II. Перевод Ф. Ф. Зелинского (кн. 21), М. Е. Сергеенко (кн. 22–30). Москва: Наука 1991.

Tõlkijad

Vahemere ümbrus
3. sajandil eKr

1. Siinse osa oma tööst¹ võin sisse juhatada sellega, mida mitmed ajalookirjutajad² on väitnud tervikteose alguses, nimelt, et hakkas kirjutama kõige mälestusväärsemast kõikide sõdade seas, mis kunagi peetud – sõjast, mida kartaagolased Hannibali juhtimisel pidasid Rooma rahva vastu. [2] Sest iialgi pole omavahel sõtta astunud vägevamad riigid ega rahvad, ega ole nende endi jõud ja võim kunagi olnud nii suur. Teineteise sõjakunstki polnud neile võõras, vaid nad olid seda Esimeses Puunia sõjas³ tundma õppinud. Ning sõjaõnn oli nõnda muutlik ja lahingute tulemus sedavõrd kõikuv, et võitjad olid olnud lüüasaamisele lähemal. [3] Samuti võitlesid nad peaaegu et suurema vihkamise kui jõuga: roomlased olid raevus sellepärast, et võidetud alustasid omal algatusel sõda võitjate vastu, puunlased aga seetõttu, et uskusid, nagu oleks võidetuid käsutatud ülbelt ja kasuahnelt.

¹ Livius alustab käesolevaga oma ajalooteose kolmandat dekaadi (21.–30. raamat), mille sisuks on Teine Puunia sõda (218–201 eKr).

² Nt Thukydides („Peloponnesose sõja ajalugu“ 1.1) ja Sallustius („Catilina vandenõu“ 4.4; vrd ka „Jugurtha sõda“ 5.1).

³ Esimene sõda Rooma ja Kartaago vahel (264–241 eKr), mille peamine võitlustanner oli Sitsiilia. Kartaagolased olid sunnitud Sitsiiliast lahkuma ja maksma Roomale 3200 talenti hõbedat. Talent (*talentum*) oli kaaluühik, u 26 kg. Roomlased kutsusid kartaagolasi puunlasteks (*Poeni*).

[4] Räägitakse ka, et kui Hannibal oli umbes üheksa-aastane, oli ta oma isa Hamilkarit⁴, kui too pärast Aafrika sõja⁵ lõpetamist enne sõjaväega Hispaaniasse minekut parajasti ohvrit tõi, poisikese kombel meelitanud teda sinna kaasa võtma, ja et isa oli ta siis altari juurde viinud ja lasknud tal ohvrit puudutades töotuse anda, et ta saab võimalikult pea Rooma rahva vaenlaseks⁶. [5] Uhke vaimuga meest ängistas Sitsiilia ja Sardiinia kaotus: nii see, et Sitsiilia oli enneaegu lootusetuks peetud olukorra tõttu käest antud, kui ka see, et roomlased olid Sardiinia keset Aafrika rahutusi pettusega ära võtnud ja veel maksugi peale pannud⁷.

2. Neist muremõtteist vaevatuna käitus ta Aafrika sõjas, mis algas kohe pärast hiljutist rahutegemist Roomaga ja kestis viis aastat⁸, ning seejärel üheksa aasta

⁴ Hamilkar Barkas (u 275–229 eKr), Kartaago riigimees ja väejuht. Esimese Puunia sõja lõppjärgus juhtis ta Kartaago väge Sitsiilias ja pidas rahuläbirääkimisi Rooma konsuliga.

⁵ Nii nimetab Livius pärast Esimese Puunia sõja lõppu Kartaagos puhkenud ulatuslikku mässuliikumist. Seda alustasid palgasõdurid, kes ei saanud kätte lubatud tasu, nendega ühinesid allasurutud liibüalased. Suurte pingutustega õnnestus Hamilkaril mässajad purustada ja 238 eKr kord taastada.

⁶ Polybiose järgi kohustas isa teda „mitte kunagi olema roomlastega sõber“ (Polybios 3.11.7, siin ja edaspidi on viidatud tema teosele „Ajaluugu“). 35. raamatu 19. peatükis toob Livius ära ka selle, Hannibali enda sõnadena esitatud versiooni. Vrd ka Nepos, „Hannibal“ 2.3–4 ja Appianos, „Hispaania sõjad“ 9.

⁷ 238 eKr hõivasid roomlased Sardiinia ning nõudsid uue sõjaga ähvardades Kartaagolt veel 1200 talendi hõbeda maksmist.

⁸ 241–237 eKr. Polybiose andmeil kestis sõda peaaegu kolm aastat ja neli kuud (Polybios 1.88.7) ja lõppes seega 238 eKr.

jooksul⁹ Hispaanias Kartaago võimu laiendades nõnda, [2] et oli ilmne, et ta haudus oma hinges suuremat sõda kui see, mida ta parasjagu pidas, ja kui ta oleks kauem elanud, oleksid puunlased juba Hamilkari juhtimisel võtnud ette sõjakäigu Itaaliasse, mida nad Hannibali ülemjuhatusel all tegidki.

[3] Hamilkari väga parajal ajal saabunud surm¹⁰ ja Hannibali noorus¹¹ lükkasid sõja edasi. Isa ja poja vahepeal oli umbes kaheksa aastat sõjaväe eesotsas Hasdrubal¹². Võitnud esmalt tänu oma õitsva ea ilule¹³, nagu räägitakse, Hamilkari poolehoiu, [4] võeti ta seejärel väimeheks, kahtlemata teiste, vaimsete omaduste pärast; ja et ta oli väimees, pandi ta väejuhiks barkiidide¹⁴ partei mõjuvõimuga, mis oli sõjameeste ja rahva seas küllaltki suur, ent siiski vastu tähtsate meeste tahtmist. [5] Tema tegutses rohkem nõu kui jõuga

⁹ 237–229 eKr.

¹⁰ Hamilkar hukkus 229 eKr ning tema surma kohta on erinevaid versioone: ta kas langes lahingus või uppus. Tema surma kohta vt ka Polybios 3.10.7 ja Diodoros 25.10 (siin ja edaspidi on viidatud tema teosele „Ajalooline raamatukogu“).

¹¹ Hannibal oli sel ajal 17-aastane (sündinud 247 või 246 eKr), Rooma mõistes täisealine, aga väejuhiks noor ja kogematu.

¹² Hasdrubal (u 270–221 eKr) oli Kartaago väejuht, Hamilkari väimees.

¹³ Vihjeid *paiderastia*'le vahendavad Rooma ajalookirjutajad küllaltki sageli (vt nt Sallustius, „Catilina vandenõu“ 14.7). Polybios ei maini, et Kartaago sõjaväes oleks kreeka kultuuriruumis levinud homoseksuaalse alatooniga mentorsuhteid harrastatud. Tegemist võis olla Hamilkari vastaste laimuga (Nepos, „Hamilkar“ 3.2).

¹⁴ Hamilkari lisanime Barkas (‘välgunool’) järgi, Hamilkari sugulased ja toetajad. Nende käes oli Kartaago sõjaväe juhtimine ja nad pooldasid aktiivset sõjapoliitikat.

ning laiendas Kartaago valdusi pigem väikekuningatega häid suhteid luues ja uusi hõime pealike te sõpruse kaudu enda poole võites kui sõja või relvadega. [6] Ent rahu polnud talle sugugi turvalisem: keegi raevunud barbar¹⁵ lõi ta avalikult maha, sest Hasdrubal oli lasknud tappa tema isanda; kui ümberseisjad mehe kinni võtsid, oli too sellise näoga, just nagu ta oleks pääsenud, ja kui teda piinati, näis ta isegi naervat, nagu oleks rööm valust suurem olnud. [7] Selle Hasdrubaliga – kuna too oli imepäraselt osav rahvaid ahvatlema ja oma võimu alla koondama – oli Rooma rahvas lepingut¹⁶ uuendanud, nii et kummagi võimu piiriks pidi olema Hiberuse jõgi, kusjuures kahe rahva võimuala vahel paiknevatele saguntlastele¹⁷ pidi säilitatama vabadus.

3. Hasdrubali järeltulijas ei saanud olla mingit kahtlust: sõjaväe eelvalimine, mille tulemusel viidi noor Hannibal otsekohe ülemjuhatajatelki ning kuulutati kõikide valju hõiskamise ja poolehoiuavalduste saatel väejuhiks,

¹⁵ Allikad varieeruvad mõrtsuka päritolu osas: teda on nimetatud nii Hispaania orjaks (Justinus, „Pompeius Troguse Philippose ajaloo kokkuvõte“ 44.5) kui ka keldiks (Polybios 2.36.1).

¹⁶ 241 eKr olid Rooma ja Kartaago sõlminud Esimese Puunia sõja rahu lepingu. 226 eKr sõlmiti Hasdrubali ja Rooma saadikute vahel nn Ebro leping. Polybiose järgi lepiti kokku, et kartaagolased „ei ületa Hiberust [nüüdse nimega Ebro] sõjalisel eesmärgil“ (Polybios 2.13.7).

¹⁷ Saguntum (tänapäeval Sagunto) oli iberide linn Hispaania idarannikul. Ei ole selge, kuidas ja kas üldse käsitleti Saguntumit Ebro lepingus, Polybios sellega seoses Saguntumit ei maini. Livius on tõenäoliselt annalistide eeskujul teinud Hiberusest kahe suurriigi piirijõe ning annab Saguntumile, mis jäi kartaagolaste poolele, julgeolekugarantii, et õigustada Rooma hilisemat poliitikat.

sai senati¹⁸ kinnituse. Sellele järgnes ka rahva heakskiit¹⁹. [2] Hasdrubal oli Hannibali kirjaga enda juurde kutsunud,²⁰ kui too oli vaevu täisealine, ja seda asja oli arutatud ka senatis. Kui barkiidid innukalt taotlesid, et Hannibal võiks harjuda sõjaväega ja saada oma isa võimujärglaseks, [3] ütles Hanno²¹, vastaspartei juht: „Hasdrubali nõudmine näib õiglane, ent ma siiski ei arva, et tema soov tuleks rahuldada.“ [4] Imestus sedavõrd vastuolulise mõtteavalduse üle tõmbas talle kõikide tähelepanu ning ta jätkas: „Hasdrubal arvab, et ta võib nooruse õie, mille ta ise Hannibali isale nautimiseks pakkus, täie õigusega pojalt tagasi nõuda; ent meil ei sobi oma noorsugu sõjaväelise väljaõppe asemel väejuhtide himurusega harjutada. [5] Või kardame seda, et Hamilkari poeg liiga hilja näeb mõõtmatut võimu ja isa valitsuse hiilgust ning et me ei orja piisavalt vara selle kuninga poega, kelle väimehele meie sõjavägi päranduseks jäeti? [6] Mina arvan, et seda noormeest tuleb kodus hoida, õpetada seaduste ja võimukandjate all teiste inimestega võrdsetes õigustes elama, et see väike leek ühel päeval tohutut tulekahju ei süütaks.“

¹⁸ Livius kasutab Kartaago riiklike institutsioonide kohta vastavaid Rooma nimetusi. Senati all on arvatavasti mõeldud Kartaago valitsevat 30-liikmelist nõukogu (kreeka allikais gerusia). Oli veel ka laiem, 300 meest koosnev kogu.

¹⁹ Kartaago rahvakoosoleku kinnitus.

²⁰ Siin on vastuolu Liviuse enda väitega (30.37.9), et Hannibal ei olnud pärast seda, kui ta koos Hamilkariga Hispaaniasse läks, enam Kartaagosse naasnud.

²¹ Ka Hanno Suur, Kartaago riigimees ja väejuht 3. sajandist eKr, vastustas barkiidide sõjapoliitikat ülemeremaades.

4. Vähesed ja nimelt kõige tublimad kodanikud nõustusid Hannoga, kuid nagu väga sageli juhtub, jäi parem osa suuremale alla. Hannibal saadeti Hispaaniasse ja ta võitis kohale jõudes sedamaid kogu sõjaväe poolehoiu. [2] Vanad sõjamehed uskusid, et noor Hamilkar on neile tagasi antud; nad nägid sedasama tarmu palgel ja jõudu silmis, sama ilmet ja samu näojooni. Seejärel saavutas ta lühikese ajaga, et isa oli kõige väiksem põhjus, millega poolehoidu võita. [3] Mitte kunagi pole üks ja seesama vaim olnud paremini suuteline nii erinevateks asjadeks nagu kuuletumine ja valitsemine. Nõnda pole lihtne otsustada, kas ta oli armsam väejuhile või sõjaväele: [4] Hasdrubal ei pannud kunagi etteotsa kedagi teist, kui oli vaja teha midagi vaprat ja tarmukat, ega olnud ka sõjamehed ühegi teise juhi all enesekindlamad või söakamad. [5] Ülima hulljulgusega hädaohtudele vastu minnes oli ta hädaohtudes endis ülimalt kaalutlev²². Mitte ükski vaev ei suutnud tema keha väsitada ega vaimu võita. [6] Kuuma ja külma talus ta võrdselt hästi; söögi ja joogi kogust piiras loomulik vajadus, mitte nauding; ärkveloleku ja une aega ei määranud öö ega päev: puhkusele kuulus see,

²² Järgnevat iseloomustust vrd Sallustiuse Catilina kuju kirjeldusega („Catilina vandenõu“ 5): „Lucius Catilina, õilsast soost mees, oli suure hinge- ja kehajõuga, kuid halva ja rikutud loomuga. Talle olid noorukieast saadik armsad kodusõjad, tapmised, röövid, tüli kodanike vahel, ja ta harjutas neid oma nooruses. Tema keha suutis taluda nälga, külma ja unepuudust rohkem, kui keegi võiks uskuda. Hing oli tal hulljulge, salakaval, muutlik, võimeline mida tahes teeskleva ja salgama; võõra oma himustav, enda oma pillav; kirglik oma ihades; tal oli küllalt kõneosavust, tarkust vähevõitu.“ (Tlk Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau. Tallinn 2011.)

mis töödest-tegemistest üle jäi, [7] ning selleks polnud vaja ei pehmet aset ega vaikust: tihtipeale nähti teda sõjamehementliga kaetult sõjameeste vahtkondade ja valvepostide vahel maas lamamas²³. [8] Riietus ei olnud tal parem kui võitluskaaslastel, kuid relvad ja hobused äratasid tähelepanu. Niihästi ratsa- kui ka jalameeste hulgas oli ta kindlasti esimene; esotsas läks lahingusse, viimasena lahkus alustatud lahingust. [9] Selle mehe niivõrd suurtest vourustest ei jäänud sugugi maha tema hirmsad pahed: ebainimlik julmus, sõnamurdlikkus, mis oli hullem puunlase omast²⁴, mitte mingit tõe, mitte midagi püha, ei mingit kartust jumalate ees, ei mingit vandepidamist, ei mingit südame-tunnistust. [10] Sellistest headest omadustest ja pahedest koosneva loomusega teenis ta Hasdrubali väejuhtimise all kolm aastat²⁵, jätmata tähelepanuta midagi, mida tulevasel suurel väejuhil tulnuks teha või näha.

5. Ent alates päevast, kui ta väejuhiks kuulutati – justkui Itaalia oleks talle võitlustandriks²⁶ määratud ja sõda Roomaga ülesandeks tehtud –, oli ta seisukohal, et midagi

²³ Rooma sõjaväes oli väejuhi magamiskoht väejuhitelgis (*praetorium*); väljas magamine oli väejuhi puhul väga ebatavaline.

²⁴ Roomlaste kõnekäänd *fides Punica* ('puunlase ustavus') tähendas erilist reeturlikkust ja salakavalust (vrd Sallustius, „Catilina vandenõu“ 51.6, Cicero, „Kohustustest“ 1.38, Horatius, „Oodid“ 4.4.49).

²⁵ Kuna Hannibal oli Hispaanias teeninud Hamilkari väejuhtimise all pidevalt, märgivad need aastad kas tema väejuhi abiks olemise aastaid (224–221 eKr) või lähtuvad traditsioonist, nagu oleks Hannibal tulnud Hispaaniasse Hasdrubali kutsel (vt eespool 3.2).

²⁶ Liviusel *provincia*, Rooma vabariigis kõrgemale magistraadile (konsulile, preetorile) senati otsusega antud valdavalt sõjaline ülesanne, mis oli

ei tohi edasi lükata, [2] et ka teda, nagu ta isa Hamilkarit ja seejärel Hasdrubali, viivitamise korral mõni õnnetus ei tabaks, ning otsustas alustada sõda saguntlaste vastu. [3] Et nende ründamine oleks kahtlemata roomlaste sõjaväe liikvele pannud, juhtis ta oma väe esmalt olkaadide aladele²⁷ – see hõim elas teispool Hiberust²⁸ küll kartaagolaste poolel, kuid mitte nende alluvuses –, et jätta muljet, nagu ta polekski saguntlastele kallale läinud, vaid hoopis sündmuste jadas naaberrahvaste alistamise ja liidendamise käigus sellesse sõtta kistud. [4] Ta vallutas ja rüüstas paljaks jõuka Cartala, selle hõimu pealinna, misjärel hirmust haaratud väiksemad linnad alistusid ja neile pandi maks peale. Võidukas ja ohtra sõjasaagiga sõjavägi viidi Uus-Kartaagosse²⁹ talvekorterisse. [5] Seal heldelt sõjasaaki jagades ja tagantjärele ausalt palka välja makstes kindlustas ta endale kõigi kodanike ja liitlaste ustavuse ning läks varakevadel sõjaga vakkailaste³⁰ vastu. [6] Nonde linnad Hermandica ja Arbocala võeti jõuga. Arbocala pidas tänu linlaste vaprussele ja rohku- sele kaua vastu. [7] Hermandicast pagejad ühinesid eelmisel suvel alistatud olkaadide rahva seast pärit põgenikega,

seotud kindla piirkonnaga; hiljem ka piirkond ise, territoriaalne üksus, provints.

²⁷ 221 eKr. Olkaadid (*Olcades*) elasid Saguntumist lääne pool sisemaal.

²⁸ Rooma vaatekohast teisel pool, st lõuna pool Hiberust.

²⁹ Uus-Kartaago (Carthago Nova), Hasdrubali rajatud linn Hispaania Vahemere rannikul, kartaagolaste Hispaania-valduste sõjaline ja halduskeskus. Tänapäeval Cartagena.

³⁰ 220 eKr. Vakkailased (*Vaccaeii*) elasid Põhja-Hispaanias Duero orus. Hermandica on tänapäeva Salamanca.

kihutasid üles karpetaanid³¹ [8] ja ajasid vakkailaste maalt tagasi pöörduvat Hannibali Taguse jõe³² lähedal rünnates saagiga koormatud kolonni segamini. [9] Hannibal hoidus lahingust ja rajas jõekaldale laagri. Niipea kui vaenlased olid rahulikuks ja vaikseks jäänud, läks ta koolmekohas üle jõe ja kindlustas end seal nõnda, et vaenlastele jääks üleminekuks ruumi, otsustades neid rünnata sel ajal, kui nad üle jõe lähivad³³. [10] Ta käskis ratsanikel rünnata jalameeste kolonni kohe, kui nad näevad, et nood on vette astunud; kaldale paigutas laiail elevantid – neid oli nelikümmend. [11] Karpetaane oli koos olkaadide ja vakkailaste abivägedega 100 000³⁴ – võitmatu vägi, kui lahing oleks peetud lagedal väljal. [12] Ja nõnda niihästi loomult metsikuna kui ka oma suure hulga peale kindlana, uskudes, et vaenlane on hirmu pärast taandunud, arvasid nad, et vaid jõgi lahutab neid võidust. Kisa tõstes tormasid nad igalt poolt ilma kellegi käsku ootamata jõkke, kus kellelgi ligem oli. [13] Vastaskaldalt seevastu sööstis vette määratu ratsavägi ja nad põrkusid keset jõge mitte põrmugi võrdses võitluses. [14] Seal, kus jalamees vaevu püsti püsis ega saanud end madalamaski kohas kindlana tunda, nii et kas või relvitu ratsanik oleks võinud ta huupi minna lastud hobusega jalust maha paisata, sai ratsanik, kelle ihuliikmed ja relvad olid vabad, isegi keset

³¹ Karpetaanid (*Carpetani*) olid hõim Hispaania keskosas, vakkailastest lõuna pool. Nende tähtsaim linn oli Toletum (praegune Toledo).

³² Tänapäeval Tejo, Pürenee poolsaare pikim jõgi.

³³ Siin on mõningane vastuolu Polybiosse kirjeldusega (3.14.5).

³⁴ Samad arvud (sh elevantide oma) esitab ka Polybios (3.14.5 ja 3.14.8).

veekeeriseid kindlalt püsiva hobuse seljas võidelda niihästi käsitsi kui ka kaugemalt. [15] Suur osa hukkus jões; mõned, kelle keeriseline jõgi vaenlaste juurde kandis, tallati elevantide jalge alla. [16] Kõige tagumised, kellel oli ohutum taanduda oma kaldale, kogunesid hirmul segadikust ühte, kuid enne, kui nad nii suures ärevuses jõudsid julgust koguda, läks Hannibal lahingukorras jõkke ning ajas nad kaldalt põgenema, ja laastanud nende maa, alistas mõne päevaga ka karpetaanid. [17] Ja juba oli teisel pool Hiberust kõik peale Saguntumi kartaagolaste käes.

6. Saguntumiga sõda veel³⁵ ei olnud, kuid juba külvati sõja ajendamiseks tülisid saguntlaste ja nende naabrite, eriti turdetaanide³⁶ vahel. [2] Et viimaseid abistas toosama, kes oli riidu külvanud, ja oli ilmne, et ei otsita mitte õigustlikku vaidlust, vaid vägivalda, saatsid saguntlased saadikud Rooma paluma abi³⁷ juba kahtlemata ähvardavaks sõjaks. [3] Roomas olid siis konsuliteks Publius Cornelius Scipio ja Tiberius Sempronius Longus³⁸. Need olid pärast saadikute senatisse viimist teinud ettekande poliitilisest olukorrast ning oli otsustatud saata saadikud Hispaaniasse liitlaste asjus selgust saama. [4] Nood pidid siis, kui see näib neile õigustatud, nõudma Hannibalilt, et ta saguntlastest, room-

³⁵ St 220 eKr sügisel.

³⁶ Tänapäeva Andaluusias Guadalquiviri orus elanud hõim (*Turdetani*); Livius tõenäoliselt eksib neid Saguntumi lähedusse paigutades.

³⁷ Polybiose teatel (3.15.1) saatsid saguntlased 220–219 eKr Rooma korduvaid sõnumeid, ent roomlased eirasid nende palveid.

³⁸ Tegu on 218. aasta eKr konsulitega; arvatavasti toetub Livius siin annalist Valerius Antiase ekslikule kronoloogiale.